

İKTİSAT TARTIŞMALARI NEZDİNDE İSLAM İKTİSADININ VARLIĞI

Ebubekir ŞENTÜRK

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü 4. sınıf
İslam İktisadı ve Finans Akademisi

İHTİSAS
AKADEMİ

Günümüzde İslam iktisadının varlığına yönelik düşünsel ve teorik zeminde farklı eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştiriler en temelde, İslam iktisadı teorisinin temel varsayımlarının vahiy kaynaklı olması, iktisadın doğa bilimleri gibi işlediği dolayısıyla vahyin herhangi bir referansının kabul edilemeyeceği, İslam iktisadının bilimsellikten uzak olduğu şeklinde sıralanabilir. Modern anlamda İslam iktisadı kavramı yeni bir kavram olduğundan konuyla ilgili literatür klasik literatüre nispeten sınırlıdır. Bu sorulara kesin cevaplar vermek de bu yazının haddine değildir. Bu yazı sadece genel okuyucu kitlesine hali hazırda bilinen bilgileri tabiri caiz ise aynı tepsi içinde sunmak ve akıllarda soru işaretleri bırakmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu bağlamda doğa bilimleri ve iktisat bilimi tartışmalarına değinilip İslam iktisadı kavramı izah edilmiştir. Yazıya geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki “İslam iktisadı” isimlendirmesi ile ilgili disiplinin kendi içinden gelen eleştiriler vardır. Bu eleştiriler kavrama eklenen “İslam” kelimesinin kullanımı ile yapılacak olan çalışmaların noksanlığının ve hatalarının İslam’a zarar verebileceği yönündedir.¹ Fakat bu durum ayrı bir tartışma konusu olduğundan dolayı sadece söz konusu durum belirtilmiş olup yazıda “İslam iktisadı” kavramı isimlendirmesi kullanılmaya devam edilmiştir.

Bugün, İslam iktisadına yöneltilen bilimsellik ile ilgili eleştiriler aslında genel olarak iktisadın bizzat kendisine de yöneltilen eleştirilerdir. İktisat Adam Smith’in “Milletlerin Zenginliği” adlı eseri ile varoluş mücadelesine başlamıştır. Elbette ki ekonomi ile ilgili işler insanoğlunun varlığından itibaren üzerine düşünülen konular olmuştur. Fakat bu düşüncelerin elimine edilip sistemleştirilmesi ve belirli bir metodolojiye tabii tutulması, iktisadı 18. ve 19. yüzyıllarda felsefeden ayırıp kendi başına bir disiplin haline getirmiştir. Bu dönem aynı zamanda, Batı’nın Kilise otoritesini üzerinden attığı ve dolayısıyla önceden Kilise’nin cevapladığı sorulara saf akıl ile cevap bulmaya çalıştığı döneme de denk gelmiştir. Ayrıca bu dönemde düşünürler arasında Newton fiziği hakimdir. Filozoflar tarafından, tıpkı atomlar arasındaki mekanik hareketler gibi dünyanın işleyişinin de bütünüyle mekanik olduğuna ve gidişatının da hesaplanabileceğine inanılmakta, fizik ilkeleri mutlak doğru kabul edilip her şey maddeye indirgenmektedir.²

Doğa bilimlerindeki bu belirlenimci mekanik durum sosyal bilimcilerin de ilgisini çekmiş ve sosyal bilimlerin de evrensel mekanik yasalara

ulaşabileceği düşüncesi özellikle iktisatçılar arasında yayılmaya başlamıştır. Fizikte meydana gelen bu heyecan verici yeniliklerden sosyal bilimcilerin de etkilenmesi doğal bir durumdur. Nitekim, iktisat gerek matematik kullanımı gerek yasa koyma özellikleri bakımından sosyal bilimler içerisindeki en tutarlı disiplin olarak literatürdeki yerini almıştır. Fakat, klasik okulun tam rekabet, homo economicus, gayri iradi işsizliğin yokluğu ve işlem amaçlı para talebi gibi temel varsayımları bile gerçek hayattan bir hayli uzak kalmaktadır. 20. yüzyıla gelindiğinde, Milton Friedman varsayımların gerçekliğinin bir öneminin olmadığını, önemli olanın gerçeğe en yakın tahminde bulunan teoriler ileri sürmek³ olduğunu iddia etse de bu zamana kadar ekonomiler ciddi krizler atlattı ve bu krizler sebebiyle birçok insan yıllarca edindiklerini çok kısa bir sürede kaybetmiştir.⁴

Teorinin eksikliği noktasında odaklanmamız gereken tek olgu ekonomik krizler olmamalıdır. Çünkü toplumun ve bireyin geçirdiği zihinsel dönüşüm ve yozlaşma da bir ekonomik kriz kadar hayatlarımızı etkilemektedir. Teoride insanları ve firmaları sadece kendi çıkarlarını ve karını maksimize etmek isteyen (materyalist anlamda) varlıklar olarak kabul etmenin, şüphesiz gerçek hayata da bir yansımaları olmaktadır. Bu konuda Karl Marx’ın (her ne kadar tarihsel materyalizmi kullanarak yaptığının bilim olduğunu iddia edip “Marksizm” gibi adlandırmaları kabul etmese de) ilgili tespitleri oldukça önemlidir. Çünkü Karl Marx altyapı yani üretim ilişkilerinin üstyapı yani bilinci ve değerleri belirlediğini iddia etmektedir.⁵ Bu tanımı daha iyi anlamak için şehir ve köy insan tiplerini üzerinde düşünmek faydalı olabilir.

Elbette ki bütün yanlışları sisteme yükleyip determinist bir tavır takınmak doğru olmaz. Sonuçta insan içinde bulunduğu durumu iyi analiz edip İslam’ın ona yüklediği inşa ve imar etme görevini yerine getirmek için çalışmalıdır.⁶

Newton fiziğinin bunalıma girip kuantum fiziğinin popüler hale gelmesi ile hem doğa bilimleri hem de sosyal bilimler sorgulamalara tabii tutulmuşlardır. Kuantum fiziği ile atom içi hareketlerin zannedildiği gibi düzenli hareketler olmadığı ortaya çıkmıştır. Yapılan çeşitli foton testlerine elektronların verdiği düzensiz tepkiler bilim dünyasında bir çığır açmıştır.

3- Hetzel, R. L. (2012). Milton Friedman’ın İktisat Bilimine Katkıları. *Liberal Düşünce*, 17(65), 35.

4- Great Depression History. (2020). A&E Television Networks. <https://www.history.com/topics/great-depression/great-depression-history>

5- Kale, M. (2016). Karl Marx ve Marksist Teori Açısından Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8.

6- Feyizli, H. T. (2007a). Feyzü’l-Furkan Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. Server İletişim.

1- Hazıroğlu, T. (2018). İslam İktisadı mı İslam Ekonomisi mi? <https://www.yenisafak.com/hayat/islam-iktisadi-miislam-ekonomisi-mi-3402444>

2- Bochenski, J. M. (2019). Çağdaş Avrupa Felsefesi. FOL.

Çünkü yaşamın insanoğlunun sandığı kadar basit bir şey olmadığı anlaşılmıştır.

Tıpkı Newton fiziğindeki gibi klasiklerin de yaşamı bu kadar basitleştirmesine tepki olarak metod savaşları yani “Methodenstreit” iktisat literatüründe önemli bir hadise olarak yerini almıştır. İktisada tarihsel bir perspektiften bakan ve kurumsal iktisadın temellerini oluşturan Alman Tarihçi Okulu’nun temsilcisi Gustov Von Schmoller, Avusturya İktisat Okulu’nun kurucusu olan Carl Menger için “sadece büyük bir bilim evinin bir köşesini görmekte ve onunla kendini sınırlamakta ve onu evin bütünü ya da evdeki en iyi ve en lüks salonu zannetmektedir” ifadelerini kullanmıştır. Buna karşın Menger ise Schmoller’in bakışını “inşaat alanına taş ve kum getirerek bir mimar olarak kabul görmek isteyen bir işçinin” durumuyla karşılaştırmıştır.⁷ Karşılıklı gerçekleşen bu atışma da aslında iktisat disiplininin 20. yüzyılda içinde bulunduğu atmosferi yansıtmaktadır.

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran sonrası Klasik okul öğretileri iyice sarsılıp yerini Keynesyen iktisada bırakmıştır. Keynesyen iktisadın da 1970 petrol krizi ile sarsılması sonucu Monetarist okul ön plana çıkmıştır. Sonuçta, görüldüğü gibi disiplin piramidal bir şekilde ilerlemektedir ve varsayımları sürekli değişmektedir. Nitekim, Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Thomas Piketty ekonomi bilimi diye bir şeyin olmadığını iddia etmekte ve herkesin fikrini belirtmesi gerektiğini söylemektedir.⁸ Daha önce de belirtildiği gibi bu yazı neyin olması gerektiğinden ziyade iktisat içerisindeki atmosferi betimlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda iktisadın bilim olup olmadığı hakkında mutlak açıklamalar yapmak bu yazının haddine değildir.

İslam medeniyetlerinde ise iktisat kavramı, hukukun bir alt dalı olarak varlığını sürdürmüş olup 20.yy’da bağımsızlığını kazanan bazı Müslüman toplumlar tarafından İslam iktisadı adı altında yapılan çeşitli çalışmalara konu olmuştur. İslam iktisadı modern zamanlar içerisinde yeni bir kavramdır ve temel varsayımları açısından klasik literatürden ayrılmaktadır. İslam iktisadı, toplumun maksimum faydaya ancak yaradılışına yani doğasına uygun olan ekonomik bir sistem ile ulaşacağına inanılmakta, dolayısıyla vahyin işaret ettiği sınırları kendisine temel varsayımlar olarak almaktadır.

7- Basılğan, M. (2010). Alman Tarihçi Okulu’nun Joseph Alois Schumpeter Üzerine Etkisi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 3(65), 34.

8- Public Programs Express: Thomas Piketty - “There Is No Economic Science” | The New School. (2014). <https://www.youtube.com/watch?v=j62dLzzAzww>

9- Feyizli, H. T. (2007b). Feyzü’l-Furkan Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. In Server İletişim.

10- Ersoy, A. (2015). İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fıtrî İktisat ve İktisadi Yapısı. İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ DERGİSİ, 40-41.

Vahiy, şirk kavramı gereği, toplumdaki grupların ya da bireylerin birbirleri arasında eşit olduğunu söylemektedir. Üstünlük ancak ilahi otorite nazarında kulluk iledir.⁹ Dolayısıyla üretim faktörleri arasında, sermayenin diğer faktörlere üstünlüğü ya da emeğin diğer faktörlere üstünlüğü söz konusu olamamaktadır. İslam’ın hak anlayışı var olan her şeyi kapsamaktadır ki bu yüzden doğal kaynakların (çevre, toprak, hayvanlar), emekçilerin, sermayedarların ve müteşebbislerin kendi aralarında bir üstünlükleri yoktur ve üretim sürecinde hepsinin kıymeti birbirinden farklıdır.

Tüm bu anlatılanlardan çıkartılacak sonuç, hayatımızı derinden etkileyen bir disiplin olan iktisadın belirli bir zihniyetin tekeline bırakılmayacağıdır. Çünkü görüldüğü gibi iktisat statik değil dinamiktir ve bilim piramidal bir şekilde ilerlemektedir. Bu ilerlemeye her toplum katkıda bulunur. İslam iktisadı da bu zamana kadar yapılan çalışmalardan faydalanarak kainatın işleyişiyle uyumlu bir teori çıkarma çabasıdadır.¹⁰ Bunu yaparken hümanist bir tavırla insanı yüceltmez ya da evrimci bir bakış açısıyla alçaltmaz. İktisadın amacı beşeri faktörleri (sermayedar, emek, doğa...) optimum noktalarına ulaştırmaktır.

Kaynakça

Basılğan, M. (2010). Alman Tarihçi Okulu’nun Joseph Alois Schumpeter Üzerine Etkisi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 3(65), 34.

Bochenski, J. M. (2019). Çağdaş Avrupa Felsefesi. FOL.

Ersoy, A. (2015). İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fıtrî İktisat ve İktisadi Yapısı. İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ DERGİSİ, 40-41.

Feyizli, H. T. (2007a). Feyzü’l-Furkan Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. Server İletişim.

Feyizli, H. T. (2007b). Feyzü’l-Furkan Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. In Server İletişim.

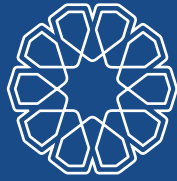
Great Depression History. (2020). A&E Television Networks. <https://www.history.com/topics/great-depression/great-depression-history>

Haziroğlu, T. (2018). İslam İktisadı mı İslam Ekonomisi mi? <https://www.yenisafak.com/hayat/islam-iktisadi-mi-islam-ekonomisi-mi-3402444>

Hetzl, R. L. (2012). Milton Friedman’in İktisat Bilimine Katkıları. Liberal Düşünce, 17(65), 35.

Kale, M. (2016). Karl Marx ve Marksist Teori Açısından Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8.

Public Programs Express: Thomas Piketty - “There Is No Economic Science” | The New School. (2014). <https://www.youtube.com/watch?v=j62dLzzAzww>

İHTİSAS
AKADEMİ
